

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

**MÜXTƏLİFSİSTEMLİ DİLLƏRDƏ KÖKSÖZ
YUVALARININ
SEMANTİK-STRUKTUR TƏHLİLİ**

İxtisas: 5704.01 – Dil nəzəriyyəsi

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Məlahət Saməddin qızı Səmədova**

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq
üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2024

Dissertasiya işi Odlar Yurdu Universitetinin Dillər kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, dosent
Zemfira Musa qızı Əliyeva

Rəsmi opponetlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Bahar Cumay qızı Cəfərova

filologiya elmləri doktoru, dosent
Nuridə Səməd qızı Novruzova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Pərvin Şurəddin qızı Bayramova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.06 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının sədri: filologiya elmləri doktoru,
professor
Nadir Balaoğlu oğlu Məmmədli

Dissertasiya şurasının katibi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
Sevinc Yusif qızı Məmmədova

Elmi seminarın sədri: filologiya elmləri doktoru,
professor
Məsud Əhməd oğlu Mahmudov

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi: Müxtəlifsystemli dillərdə kök söz yuvalarının tədqiqata cəlb edilməsi, elmi şəkildə araşdırılması maraqlı və əhəmiyyətlidir. Bu tədqiqat qohum olmayan iki dilin – Azərbaycan və rus dillərinin inkişafının mənzərəsini izləməyə imkan verir.

Dünya və rus dilçiliyində yaranan yeni linqvistik fikir və nəzəriyyələr Azərbaycan dilində kök söz yuvalarının sistem-struktur xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə təkan verir və dissertasiya bu baxımdan çox aktualdır. Bu nöqtəyi-nəzərdən Azərbaycanda türkologiya və slavistikanın inkişafının sistemli şəkildə tədqiqi linqvistik müstəvidə dilçilik elmimizin vacib məsələlərindən biri kimi dəyərləndirilə bilər.

Müxtəlifsystemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarının sistemli şəkildə araşdırılması, onların əsas məziyyətlərinin elmi cəhətdən dəyərləndirilməsi, əldə olunan nəticələrin təcrübədə tətbiq edilməsi zərurəti problemin həm müasirliyini, həm də aktuallığını şərtləndirir. Dissertasiyada problemin bu istiqamətdə araşdırılması Azərbaycan dilçiliyinin qarşısında duran əsas vəzifələrin gələcək inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirilməsi və konkret praktik planların hazırlanması baxımından da aktuallıq kəsb edir.

Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvaları linqvistik baxımdan müqaisəli şəkildə tədqiqata cəlb edilməmişdir. Kök söz yuvalarının sistemləşdirilməsi və tematik təsnifatı, etimoloji təhlili, yaranma mənbələri və üsulları kompleks şəkildə araşdırılmamışdır. Bu cəhətlər də mövzunun aktuallığını şərtləndirir.

Dissertasiyada kök söz yuvalarının tipologiyası, söz yaradıcı paradigmlər, söz yaradıcı zəncirlər və s. anlayışlara aydınlıq gətirilmişdir. Kök söz yuvası leksik və derivativ aspektləri özündə ehtiva edir. Dünya və rus dilçiliyində strukturalist və semantik paradigmlərin kök söz yuvaları şəklində araşdırılması linqvistikanın bu sahəsinin inkişafı üçün yeni imkanlar açdı. Söz yaradıcılığında struktur-semantik istiqamətin inkişaf perspektivləri dilin derivativ sisteminin də dərinədən araşdırılmasına, leksik, morfoloji və sintaktik

səviyyələrdə gedən proseslərin söz yaradıcılığı baxımından izahına şərait yaradır. XX əsrin 60-cı illərinə qədər kök söz yuvaları sinxron baxımdan tədqiqata cəlb olunmamışdır. Kök söz yuvalarının araşdırılması XX əsrin 70-ci illərindən başlamışdır.

Struktur dilçilikdə kök söz yuvaları söz yaradıcılığı müstəvisində araşdırıldı. Bu problem rus dilçiliyində ilk dəfə P.A.Soboleva, E.L.Ginzburq, A.N.Tixonov tərəfindən tədqiq edilmişdir. Q.A. Boçkaryevanın, Babiçin, Tixonovun, Saidovanın və b.əsərləri kök söz yuvalarına daxil olan komponentlərin semantik müstəvidə diaxron və sinxron baxımdan araşdırılmasına həsr olunmuşdur.

Avropa, rus və sami dilçiliyində kök söz yuvaları F.Bopp, Y.Qrimm, A.Şleyxer, A.Meye, E.Benvenist, Y.Kuriloviç, L.Qertsenberq, E.A.Makayev, O.N.Trubaçev, V.A.Vinoqradov, V.N.Toporov. V.V.İvanov, N.D.Andreyev, İ.M.Tronski, S.Mayzel və başqaları tərəfindən araşdırılmışdır. Hind-Avropa dilçiliyində kök sözlər fundamental şəkildə öyrənilmişdir. Altayşünaslıqda və türkologiyada kök söz yuvaları G.Y.Ramstedt, V.L.Kotviç, N.A.Sıromyatnikov, M.A.Xabiçov, V.İ.Sinsins, T.A.Bertoqayev, B.M.Yunusaliyev, A.A.Zayonçkovski, N.A.Baskakov, A.N.Kononov və başqaları tərəfindən tədqiq olunmuşdur.

Azərbaycan dilçiliyində kök sözlər H.Mirzəyev, F.Cəlilov, Z.Əliyeva, B.Məhərrəmli, S.Əlizadə, E.İnanc, V.Aslanov, T.Hacıyev, Ə.Tanrıverdi, Ə.Rəcəbli, V.Zahidoğlu və başqaları tərəfindən tədqiqata cəlb olunmuşdur.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqatın obyektı müxtəlif sistemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarıdır. Tədqiqatın predmetini isə bu dillərdə kök söz yuvalarının semantik-funksional və struktur inkişafı təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Tədqiqatımızın əsas məqsədi müxtəlif sistemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarının inkişaf qanunauyğunluqlarını üzə çıxarmaq, yuva komponentlərinin nitqdə reallaşmasının səbəblərini və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirmək, kök söz yuvalarının təkamülünün derivativ və leksik aspektlərini araşdırmaq, kök söz yuvalarında

derivativ semantikanın problemlərini aydınlaşdırmaq, yuva daxilində komponentlərin funksional istiqamətlərini izah etməkdən ibarətdir.

Beləliklə, araşdırmada məqsəddən irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi zamanı aşağıdakı məsələlər diqqət mərkəzində dayanır:

- Kök söz yuvaları ilə bağlı olan və indiyə qədər aparılan araşdırmaların elmi-tənqidi təhlilini vermək, kök söz yuvalarının nəzəri problemlərini açıqlamaq;

- Dünya dilçiyində, türkologiyada, rus və Azərbaycan dilçiliyində kök söz yuvaları ilə bağlı mövcud nəzəriyyələri təhlil etmək, dəyərləndirmək, təkamül problemlərini açıqlamaq;

- Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarının inkişaf mərhələlərini aşkar etmək;

- Kök söz yuvalarına daxil olan komponentlərin morfoloji və fonosemantik inkişaf prosesini izah etmək;

- Kök söz yuvalarının söz yaradıcılığı prosesindəki tarixi rolunu və əhəmiyyətini göstərmək;

- Müxtəlif sistemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarının inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmək;

- Müxtəlif sistemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarının diaxronik planda təsnifatını vermək;

- Türkmənşəli söz köklərinin rus dilində yaratdığı kök söz yuvalarına daxil olan komponentlərin onomastik və frazeoloji vahidlər kimi funksionallaşmasını izah etmək;

- Kök söz yuvalarına daxil olan komponentlərin morfoloji inkişaf qanunauyğunluqlarını müəyyənləşdirmək.

Tədqiqatın metodları: Dissertasiyada təsviri və müqayisəli metodlardan istifadə olunmuş, həmçinin sistemli yanaşma, analiz və sintez, ümumiləşdirmə üsullarına da yer verilmişdir. Dissertasiyada müqayisəli-tarixi və müqayisəli tipoloji metodlardan istifadə edilmişdir. Tədqiqat işində 214 adda elmi ədəbiyyat və elmi məqalələrdən, internet mənbələrindən, Türk, Azərbaycan və Rus dillərinin izahlı lüğətləri, terminlər lüğətləri və digər lüğətlərdən istifadə edilmişdir.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

- Müxtəlif sistemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarının tədqiqinə, onların derivativ və leksik aspektlərini özündə

ehtiva edən təkamül prosesinə yeni baxış keçirərək, kök söz yuvalarında struktur-semantik istiqamətin inkişaf perspektivlərinin müxtəlifsystemli Azərbaycan və rus dillərinin derivativ sisteminin daha dərindən araşdırılmasına zəmin yaradır;

- Müxtəlifsystemli Azərbaycan və rus dillərində derivativ semantikanın problemlərinin, kök söz yuvalarının komponentlərinin struktur formalarının, yuvadaxili sözləri birləşdirən münasibətlərin səciyyəvi xüsusiyyətlərinin, kök söz yuvalarında leksemlərin funksional istiqamətlərini müəyyənləşdirmək olar;

- Müxtəlifsystemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarının struktur-semantik tədqiqi nüvə köklərin semantikasının yuvanın ümumi struktur təşkilinə qarşılıqlı təsiri ilə əlaqəsi kök söz yuvası daxilində leksik-semantik qruplara aid olan sözlərin hansı nitq hissəsinə mənsubiyyətinin aydınlaşdırır;

- Azərbaycan və rus dillərində yeni yaranmış leksemlərin mənasına nüvənin semantik təsirinin dil sistemi səviyyəsində səciyyələndirilməsi, onların ifadə olunma qanunauyğunluqlarının təyin edilməsi, paradigmatik və koqnitiv istiqamətlər müasir söz yaradıcılığının əsas problemləri kimi araşdırılır;

- Ənənəvi struktur-semantik baxımdan kök söz yuvalarının tədqiqində natamamlıq vardır. Bu problemin qrammatik mərkəzləşmə konsepsiyası əsasında öyrənilməsi və kök söz yuvaları daxilində yeni leksik vahidlərin yaranması prosesinə integrativ yanaşma nəzərə çarpır;

- Kök söz yuvası paradigmatik və sistem xarakterli olub, şəxələnmiş məna və formaların vahid şəbəkəsidir. Müasir derivatologiyada kök söz yuvalarının təşkili qanunauyğunluqlarının müəyyənləşdirilməklə kök söz yuvalarının semantik-funksional və struktur inkişafı izləmək mümkündür.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Dissertasiyada Azərbaycan dilçiliyində ilk dəfə olaraq müxtəlifsystemli Azərbaycan və rus dillərinin materiallarından istifadə etməklə kök söz yuvaları araşdırılmışdır. Hər iki dildə kök söz yuvalarının geniş müqayisəli tarixi, müqayisəli-tipoloji təhlili verilmiş, kök söz yuvalarının formalaşma və inkişaf istiqamətləri göstərilmiş, türkmənşəli kök

sözlərin rus dilində yaratdığı yuvaların komponentlərinin onomastik və frazeoloji vahidlər kimi işlənməsi təsvir və təhlil edilmişdir.

Dissertasiyada həmçinin söz yaradıcılığının yeni aspektdə inkişafına şərait yaradan kök söz yuvalarının nəzəri tədqiqi verilmişdir; kök söz yuvaları strukturalist və semantik paradixmlər müstəvisində araşdırılmışdır.

İlk dəfə olaraq kök söz yuvasına daxil olan komponentlərin derivativ semantikasının problemləri araşdırılmış, söz yaradıcılığında struktur-semantik istiqamətin inkişaf perspektivləri tədqiq olunmuşdur. Leksik, morfoloji və sintaktik səviyyələrdə gedən proseslər söz yaradıcılığı baxımından izah olunmuş, derivativ semantikanın problemləri araşdırılmış, kök söz yuvalarında yeni yaranmış sözlərin müxtəlif struktur formaları təhlil olunmuşdur.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti: Tədqiqatın elmi-nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, kök söz yuvalarının müxtəlif dil ailələri sistemində araşdırılması onun linqvistik mahiyyətinin tipoloji xüsusiyyətlərinin dərinədən öyrənilməsi imkanını yaradır. Kök söz yuvalarının tədqiqi struktur dilçiliyin tələbləri baxımından mühüm nəzəri əhəmiyyət daşıyır. Dissertasiyada irəli sürülmüş nəzəri müddəalar, derivatologiya sahəsində aparılan təhlillər müxtəlisistemli Azərbaycan və rus dillərinin materialları əsəsindəki araşdırmalar üçün nəzəri baza rolunu oynaya bilər.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti də böyükdür. Müxtəlisistemli Azərbaycan və rus dillərində kök söz yuvalarına, morfolojiyaya aid monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaiti yazılarkən tədqiqatdan yararlanmaq mümkündür.

Ali məktəblərdə bu mövzuya aid keçilən xüsusi kurslarda, nəzəri dilçiliklə bağlı mühazirə və seminarlarda tədqiqat işinin nəticələrindən istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası və tətbiqi. İşin əsas məzmunu Azərbaycanda və xarici ölkələrdə nəşr olunmuş müxtəlif elmi məcmuələrdə öz əksini tapmışdır. Tədqiqatın nəticələri barəsində Azərbaycanda və xarici ölkələrdə keçirilən elmi konfranslarda məruzə edilmişdir. Çap olunmuş məqalələr dissertasiyanın məzmununu tam əhatə edir. Mövzu ilə bağlı 20 məqalə (o cümlədən, xaricdə 3) və tezis çap edilmişdir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Odlar Yurdu Universitetinin Dillər kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Giriş 6 səhifə, I fəsil 48 səhifə, II fəsil 40 səhifə, III fəsil 25 səhifə, nəticə 2 səhifə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı 17 səhifədir. Dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi 214 522 işarədir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **Giriş** hissəsində mövzunun aktuallığı, tədqiqatın obyektı və predmeti, məqsəd və vəzifələri, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar, elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyəti, elmi yeniliyi haqqında məlumat verilir. Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı, struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi və işarə ilə ümumi həcmi təqdim edilir.

Dissertasiyanın birinci fəslı **“Kök söz yuvalarının təkamülünün nəzəri problemləri”** adlanır. Bu fəslin **“Kök söz yuvalarının tədqiqat tarixi”** adlanan birinci paraqrafında kök söz yuvalarının tədqiqinin tarixi dərindən araşdırılır. XX əsrin 60-cı illərinə qədər kök söz yuvaları sinxron baxımdan tədqiqata cəlb olunmamışdır. Kök söz yuvalarının müxtəlif metodların tətbiqi ilə araşdırılması XX əsrin 70-ci illərindən başlamışdır. Kök söz yuvalarının söz yaradıcılığı sistemində tədqiqi struktur dilçilik müstəvisində ilk dəfə P.A.Soboleva, E.L.Qinzburq, A.N.Tixonov tərəfindən aparılmışdır. Bu dövrdə kök söz yuvaları söz yaradıcılığı və etimoloji baxımdan daha geniş araşdırılmağa başladı.

Avropa, rus və sami dilçiliyində F.Bopp, Y.Qrimm, A.Şleyxer, A.Meye, E.Benvenist, Y.Kuriloviç, L.Qertsenberq və digərləri kök söz yuvalarının araşdırılmasında maraqlı nəticələr əldə etmişlər. Alman dilçisi A.Şleyxer kök sözlü dilləri inkişafın başlanğıcı adlandırır. Hind-Avropa dilçiliyində kök söz yuvalarının zirvə komponenti olan kök sözlərin tədqiqat tarixində A.Şleyxerin xüsusi

rolu vardır¹. F.Bopp qədim dillərdə söz köklərinin inkişafına təsir göstərən leksik-semantik və derivativ qanunauyğunluqları izah etməyə çalışmışdır. F.Boppun məqsədi Hind-Avropa ulu dilini araşdırmaq, bu dil ailəsinə daxil olan dillərin qohumluğunu sübut etmək idi. Bu görkəmli alim Hind-Avropa ulu dilinin izahı üçün yollar axtararkən müqayisəli-tarixi metodu kəşf etdi.

Alman dilçisi V.fon Humboldt da kök söz yuvalarının zirvə komponenti olan söz köklərinin təşəkkül tarixindən bəhs edərək yazır: *“Səs forması – dilin fikir ifadə etmək üçün yaratdığı formadır, onu karkas kimi də təsəvvür etmək olar ki, dil onun üzərində qurulur. Dillərin fərqi səs formasına əsaslanır. Bu, səs formasının təbiətinin özündən irəli gəlir. Dilin forması haqqında təsəvvür yaratmaq üçün onun səslərinin real xüsusiyyətlərinə diqqət yetirmək lazımdır. Səs formasının həqiqi və tam yaranması dilin yalnız ilk dövrlərinə aiddir, yəni bizə məlum olmayan və fərziyyə kimi qəbul edilən dövrlərinə aiddir. Dilin səs forması kök sözlərə əlavə edilən məntiqi kateqoriyaların daxil olduğu sözyaradıcılığı qanunlarını əhatə edən qrammatik formadır”*².

Keçən əsrin 70-90-cı illərində A.N.Tixonovun əsərləri kök söz yuvaları nəzəriyyəsinin tədqiqində xüsusi səhifə açdı. A.N.Tixonovdan sonra kök söz yuvaları müxtəlif aspektdən araşdırılmağa başladı. Bu dövrdə söz yaradıcılığı, kök söz, leksik və qrammatik yuva anlayışlarının tədqiqi xüsusi təşəkkül tapdı. Bu zaman kök söz yuvalarının tipologiyası, söz yaradıcı paradigmlər, söz yaradıcı zəncirlər, isimlərin, sifətlərin və feillərin kök söz yuvaları geniş araşdırılmağa başladı³.

Altayşünaslıqda və türkologiyada kök söz yuvalarının əsas komponentləri olan kök sözlər G.Y.Ramstedt, V.L.Kotviç, N.A.Siromyatnikov, M.A.Xabiçov, V.İ.Sinsins, T.A.Bertoqayev,

---

¹ A.Şleyxer/[https:// ru.wikipedia.org/wiki/](https://ru.wikipedia.org/wiki/)

² Гумбольдт, В. Избранные труды по языкознанию / В.Гумбольдт. – Москва: Наука, – 1984, – с.102.

³ Тихонов, А.Н. Русский глагол: проблемы теории и лексикографирования / А.Н.Тихонов. – Москва: Akademia. – 1998, – с.28.

B.M.Yunusaliyev, A.A.Zayonçkovski və başqalarının əsərlərində hərtərəfli araşdırılmışdır.

Türk dillərində kök sözlər barəsində ilk məlumatlara XI əsrdə M.Kaşqarının “Divanü lügət-it türk” əsərində rast gəlirik. Türkologiyada kök söz yuvalarının əsasını təşkil edən kök morfemlərin araşdırılmasına XIX əsrin sonunda A.Vamberinin və V.Radlovun əsərlərində təsadüf olunur.

Azərbaycan dilçiliyində kök söz yuvaları rus və digər Hind-Avropa dillərindəki kimi sistemli tədqiqata cəlb olunmamışdır. Yalnız kök söz yuvalarının əsas komponenti olan kök sözlər Azərbaycan dilçiliyində də geniş tədqiq olunmuşdur. Azərbaycan dilçilərindən H.Mirzəyev, Q.Bağirov, A.Axundov, Y.Məmmədov, S.Əlizadə, E.İnanc, A.Məmmədov, Z.Əliyeva, Q.Kazımov, Ə.Rəcəbli, V.Zahidoğlu və başqalarının tədqiqatlarında kök sözlərin etimoloji təhlili və ilkin söz yaradıcılığı məsələlərinə toxunulmuşdur.

Dissertasiyanın birinci fəslinin **“Kök söz yuvalarında semantik və qrammatik-funksional təkamülün söz yaradıcılığı və derivativ motivasiya ilə əlaqəsi”** adlanan ikinci paragrafında müasir derivatologiyada əsas problemlərdən biri olan söz yaradıcılığının ümumi qanunauyğunluqlarından bəhs edilir. Bu zaman söz yaradıcılığının vahidləri sistemli şəkildə araşdırılır. Kök söz yuvalarında söz yaradıcılığı prosesində yaranmış yeni vahidlərin araşdırılması, kök sözlər və derivatlar arasındakı münasibətlər, əsas nitq hissələri, isim, sifət və feil ilə ifadə olunmuş nüvə köklərin səciyyəvi xüsusiyyətləri təhlil olunur.

Dilçilikdə söz yaradıcılığı düzəltmə və mürəkkəb sözlərin yaranmasının, quruluşunun və təsnifatının bütün aspektlərini öyrənən müstəqil sahədir. Söz yaradıcılığı nominasiya prosesini və onun nəticələrini təmin edir və insanın dərk etmə prosesində əhəmiyyətli rol oynayır. Söz yaradıcılığı dilin lügət tərkibinin zənginləşməsinin və nitq hissələri arasında əlaqələrin yaradılmasının əsas vasitələrindən biridir.

Türk dillərində kök söz yuvaları fərqli olur. Bir semantik qrupa daxil olan kök söz yuvalarının müqayisəli təhlili sübut edir ki, onlar arasındakı derivation mənalar oxşardır və bu oxşarlıq eyni affikslərlə

yaranan düzəltmə sözlərin mənasından fərqlidir. Xüsusilə, kiçiltmə, böyütmə mənaları arasındakı fərq böyükdür.

Türk dillərində söz kökləri heç bir zaman stabil olmamışdır. Əksinə onların fonomorfoloji strukturunda daim müəyyən dəyişkənlik müşahidə olunur⁴. Lakin Hind-Avropa dillərində söz köklərinin fonomorfoloji dəyişkənliyi ilə müqayisədə türk dillərində söz kökləri şəffaf və dəyişməzdir. Türk dillərində söz kökləri dəyişməz olaraq qalır. Bu köklər həmin sözlərin əvvəlində işlənir və əsrlər keçdikcə öz şəffaflığını saxlayır.

Bu barədə qazax yazıçısı və dilçi alimi O.Süleymenovun fikirləri maraqlıdır: *“Türk dillərinə nisbətən Hind-Avropa dilləri daha keşməkeşli yol keçib. Bu morfologiyada da öz əksini tapıb. 1500 illik tarixi olan Skandinav run yazılarının dilini mütəxəssislər anlaya bilmir. Runologiya elminin 200 ili ərzində Skandinav abidələrinin heç birini oxumaq mümkün olmayıb, həmin dövrə aid türk kitabələrinin mətni isə bu günün canlı nitq kimi səslənir”*⁵.

XX əsrin 60-70-ci illərindən başlayaraq dünya dilçiliyində söz yaradıcılığı problemlərinin intensiv həlli istiqamətində işlərə başlandı. Əsas vurğu isə söz yaradıcılığının modelləri içərisində onun yerinin müəyyənəşdirilməsi üzərinə qoyuldu. Dilçi alimləri düşündürən problemlər içərisində söz yaradıcılığının leksika və ya qrammatika çərçivəsində öyrənilməsi ön plana çəkildi.

Avropa dilçiliyində söz yaradıcılığı V.Dressler, X.Brenle, O.Kastovski, L.Lipka, E.Uilyams və digər dilçi alimlərin elmi yaradıcılığında aparıcı istiqamət kimi diqqət cəlb edir. Onların fikrincə, söz yaradıcılığı dilin leksik sistemində aidiyyəti ilə müəyyən olunur.

Kök söz yuvalarına daxil olan sözlər, söz yaradıcılığı prosesi uzun illər dilçi alimlərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Türk dillərində, o cümlədən, Azərbaycan dilində söz yaradıcılığı və motivləşmə problemlərinə çoxsaylı monoqrafiyalar həsr edilmişdir. Müasir dövrümüzdə dilçilik elmi türk dillərində söz yaradıcılığı

---

⁴ Антонов, Н.К. Материалы по исторической лексике якутского языка / Н.К.Антонов – Якутск: Якуткнигоиздат – 1971, – с.120.

⁵ Сулейменов, О. Аз и Я. // О.Сулейменов Ваку: Маариф. – 1986, – с.36.

probleminin sistemli inkişafı və tədqiqi ilə diqqəti cəlb edir. Bu tədqiqatlarda sözyaradıcı formaların semantikasi və onun nitq hissələri ilə əlaqəsi araşdırılır.

Dissertasiyanın ikinci fəslı “**Kök söz yuvalarının paradiqmatik xüsusiyyətləri**” adlanır. “**Kök söz yuvaları və substantiv zona**” adlanan **birinci paraqrafında** substansiya və substantiv zona anlayışı bir neçə aspektdən araşdırılmışdır: fəlsəfi, linqvopsixoloji, praqmatik, məntiqi. Bu baxımdan substansiya anlayışının semantikasında və funksionallığında ifadə olunan əsas aspektlər kök söz yuvalarının materiallarında müşahidə olunur. Dil sistemində substansiyanın antoloji əsaslarının müəyyənləşdirilməsi, bu anlayışın araşdırılması problemi də xüsusi maraq doğurur. Substansiya qədim yunan dilçiliyində də diqqət mərkəzində olmuşdur. Yunan alimi Platon substansiyanı “*idrakin qardaşı*” adlandırır. Digər yunan alimi Aristotel substansiyanın dil kateqoriyaları arasında mühüm yer tutduğunu qeyd edirdi. Aristotel “Kateqoriyalar” adlı məşhur əsərində substansiyadan bəhs etmişdi. Alimin fikrincə, on kateqoriya mövcuddur: substansiya (əşya), say, keyfiyyət, yer, vaxt, vəziyyət, hal, hərəkət.

Müxtəlif sistemli və qohum dillərin materialları əsasında substantiv əsaslı kök söz yuvalarını araşdıran alimlər arasında E.Benvenistin, N.A.Baskakovun, T.Bertoqayevin, V.Qamkrelidzenin, O.T.Kosarenkonun adlarını çəkmək lazımdır.

Türkoloqlardan A.N.Kononov, L.V.Dmitriyev, K.M.Musayev, V.Sinsius, Y.İsankulov və başqaları substantiv kök söz yuvalarının əsas zirvə sözlərini tədqiq edərək maraqlı nəticələrə gəlmişlər. Bu baxımdan Azərbaycan alimlərindən B.Xəlilovun və B.Məhərrəmliyin tədqiqatları çox önəmlidir.

Baba Məhərrəmli “Türk dillərində isim köklərində leksik-semantik inkişaf” adlı monoqrafiyasında çox zəngin faktlara əsaslanaraq maraqlı nəticələrə gəlmişdir⁶.

Müəllif “*ərik*” sözünün nüvəsi olduğu kök söz yuvasına daxil olan ləksemləri araşdırmış, onların leksik-semantik xüsusiyyətlərini

---

⁶ Məhərrəmli, B. Türk dillərində isim köklərində leksik-semantik inkişaf / B.Məhərrəmli. – Bakı: Elm və Təhsil, – 2012, s.91.

qeyd etmişdir. “Ərik” sözünün daxil olduğu kök söz yuvası: “ərik”, “ərik gülü”, “ərikli”, “əriklik”, “əriksiz”. B.Məhərrəmli türkoqlar A.N.Kononov, L.V.Dmitriyev, K.M.Musayev, V.Sinsius, Y.İsankulovun tədqiqatlarına istinadən yazır: “*Türkologiyada A.N.Kononovun, L.V.Dmitriyevin, K.M.Musayevin, V.Sinsiusin, Y.İsankulovun, E.Quliyevin tədqiqatlarında bitki adları müxtəlif aspektlərdə öyrənilmişdir.*” Türk dilində “erik” gavalı ağacı və onun meyvəsi, “erik kuruşu” gavalı meyvəsinin qurudulmuşu, “kuru erik” mənalarında işlənir. Azərbaycan dilində sarı, şirin, təkçəyirdəkli bitki, həmin bitkinin meyvəsi (qaysı), özbək dilində və başqırd dilində “qaysı” mənasında işlənir. Qaqauz, salar, karaim, qumux dillərində “gavalı”, qazax və qırğız dillərində gavalının bir növü olan qara gavalı, türkmən, tatar dillərində “qaysı” mənasında işlənir. Qaraçay-balkar dilində “kara erik” – “gavalı”, “sarı erik” – “alça” mənasında işlənir. Türkmən dilində isə “sarı erik” – “qaysı” mənasındadır.

Qədim qaynaqların faktları sübut edir ki, “ərik” təmiz türk sözüdür. Orta əsrlərdəki türkmən yazılı qaynaqlarında “ərik” qaysı mənasında işlənmişdir. “Ərik” sözünün strukturu və etimologiyası barədə müxtəlif fikirlər mövcuddur. M.Kaşqarlı “Divanı lüğət-it-türk” sözlüyündə “ərik” sözünün ümumi mənasının “iri giləmeyvə” olduğunu qeyd edir. M.Kaşqarlının qeydinə görə “ərik” “gavalı” və “şaftalı” kimi meyvələrin ümumi adıdır⁷.

Müxtəlif sistemli Azərbaycan və rus dillərindən çoxlu sayda substantiv əsaslı kök söz yuvalarını göstərmək olar. Məsələn, müasir Azərbaycan dilində “ayaq” sözünün kök söz yuvasına aşağıdakı leksemlər daxildir: *ayaq, ayağiaçıq, ayağiağır, ayağiağırılıq, ayağibağlı, ayağıçarıqlı, ayağıpərdən, ayağısürüşkən, ayağıyüngül, ayaqaçdı, ayaqaltı, ayaq – ayağa, ayaqbaayaq, ayaqbasan, ayaqbaşa, ayaq – baş, ayaqçı, ayaqdantutdu, ayaqdaşı, ayaqkirəsi, ayaqqabı, ayaqqabitikən, ayaqlama, ayaqlamaq, ayaqlanma, ayaqlaşma, ayaqlı, ayaqlıq, ayaqseyri, ayaqsız, ayaqsızlıq, ayaqüstü, ayaqyalın, ayaqyolu* və s.

---

⁷ Kaşqarlı, M. Divanı lüğət-it-türk (tərcümə edən və nəşrə hazırlayan R.Əsgər) / M.Kaşqarlı. IV. – Bakı: Ozan, – s.36.

Rus dilində “Бог” (*Allah*) sözünün çox zəngin kök söz yuvası vardır: *Бог, Богу (Allahlar), Богиня (İlahə), Боговь (Allaha aid olan), Богининь (İlahəyə aid olan), Боговицина (Mifologiya), богоугодный (Allaha yaxın, imanlı), богоборство (kafirlik), богоборный (allahsız, kafir), богобоязный, богобоязливый, богобоязливость (allahdan qorxan, təqvalı), боговрученный (Allah bağışlayan), богогласный (Allah kəlamını söyləyən), богознание (Allah kəlamı) və s. V.Dalın lüğətində verilmiş materiallara əsasən bu qənaətə gəlmək olar ki, XIX əsr rus ədəbi dilində və dialektlərində “Бог” sözünün kök söz yuvasına 212 leksem daxil olmuşdur⁸.*

İkinci fəslin “**Kök söz yuvaları və adyektiv zona**” adlanan **ikinci paraqrafında** müxtəlif dövrlərdə bir çox tarixi faktların təsirinə məruz qalmış adyektiv kök söz yuvaları geniş tədqiqata cəlb olunmuşdur. Sifətlər ümumi dilçilikdə, türkologiyada və Azərbaycan dilçiliyində müəyyən qədər tədqiq edilmişdir. Lakin sifətlərin daxil olduğu, zirvə söz kimi funksionallaşdığı kök söz yuvaları tədqiqatdan, demək olar ki, kənarda qalmışdır. Rus alimlərindən A.A.Potebnya, A.M.Peşkovski, N.V.Xlebnikova, N.V.Qromova, V.V.Senkeviç-Qutkova, V.İ.Sinsius, N.M.Aleksandrov, A.N.Şevçenko, İ.Y.Aniçkov, L.V.Şerba, N.Y.Marr və başqaları öz əsərlərində sifət və adyektivləşmə probleminə toxunsalar da, bu nitq hissəsinin kök söz yuvalarındakı təkamülü və funksionallaşması barədə araşdırma aparmamışlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, qədim türk dillərində əşya və keyfiyyət kateqoriyasının ifadə vasitələri arasında formal fərqlər olmamışdır. Buna görə də, bəzi türkoloqların fikrincə, sifətin müstəqil leksik-qrammatik və leksik semantik anlayış olması mübahisə doğurmuşdur. A.M.Şerbak yazır: “*Qədim türk dilində sifətlərin xüsusi morfoloji ifadə vasitələri olmamışdır. Bu isə*

---

⁸ Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – Т.1-4. Москва: Русский язык – 1981, – с.42.

*sifətlərin müstəqil leksik-grammatik kateqoriya olduğunu şübhə altına alır*⁹.

Bu alimlərin fikrincə, əgər morfoloji göstəricilər yoxdursa, nitq hissəsi, adyektivlik anlayışı da yoxdur. Bu, əlbəttə, çox səhv və qəbul olunması mümkün olmayan bir mövqedir. Lakin bir çox dilçilər A.M.Şerbakla razılaşmır. Məsələn, B.A.Serebrennikov yazdıqlarını misal gətirmək olar: “*İnsan şüurunda əşyaların əlamət və keyfiyyətini ifadə edən leksik – funksional kateqoriya kimi adyektiv bütün dünya dillərində mövcuddur*”¹⁰.

Türk dillərində adyektiv kök söz yuvalarının təkamül prosesi yeni söz yaradıcılığı və motivasiya prosesləri ilə də sıx əlaqədardır. Sifətin derivativ paradıqlarını, kök söz yuvasının semantik təkamülünü araşdırarkən müxtəlif sememlərin söz yaradıcılığı prosesində dəyişdiyini, fərqli faktorların təsiri ilə inkişaf etdiyini müşahidə edirik. Məsələn, türk dillərinin tarixi araşdırmaları sübut edir ki, “*yüksək, ali*” anlamı yalnız “*ağ*” sifətinin deyil, bu leksemin daxil olduğu kök söz yuvasının da semantik əsasını təşkil edir. Orxon-Yenisey abidələrindən sayılan “1000 bütün mağarası” adlı qədim türk yazısında “*ağ*” sifətinin kök söz yuvasına daxil olan “*ağışan*” ifadəsi “*yüksəkliyə qalxmaq*”, “*ucalmaq*” mənasında işlənmişdir: “*Yaylaq tağına ağışan yaylayır turur men*” – “*Yaylağa qalxıb yayı keçirirəm*”.

Türk dillərində adyektiv kök söz yuvalarının tədqiqi sübut edir ki, müxtəlif sinxron kəsiklərdə derivativ əlaqələrin istiqaməti fərqli olsa da, ümumi motivasiya münasibətlərinin mövcudluğuna heç bir şübhə yoxdur. Azərbaycan dilində “*ağ*” sifətinin rəngbildirmə anlamı əsasında yaranmış adyektiv kök söz yuvasına aşağıdakı sözlər daxildir: *ağ, ağappaq, ağardıcı, ağardılma, ağardılmaq, ağarma, ağarmaq, ağartdırma, ağartı, ağartılı, ağartısız, ağar, ağbalıq, ağbaş, ağbaşı, ağbədən, ağbədənli, ağbədənlik, ağbəxt, ağbəxtli, ağbəxtlik, ağbəniz, ağbənizlik, ağbənövşəyi, ağbığ, ağbıqlı, ağbirçək,*

---

⁹ Щербак, А.М. Сравнительная морфология тюркских языков / А.М.Щербак. – Москва: Наука, – 1979, – с.102.

¹⁰ Сereбренников, Б.А. Роль грамматического строя в отображении языковой картины мира / Б.А.Серебренников. – Москва: Наука, – 1988, – с.91.

ağboğaz, ağboğazlılıq, ağbulaq, ağbuta, ağbutalı, ağca, ağcamaya, ağcaqayın, ağciyər, ağçay, ağ-çəhrayı, ağsoğan, ağçubuq, ağdaban, ağdağ, ağdamar, ağdaş, ağdaşsız, ağdərili, ağdiş, ağgilə, ağgiləli, ağgövdə, ağgöz, ağgözlü, ağgün, ağgünlü, ağxalatl, ağxalatsız və s.

Araşdırmalar nəticəsində məlum olur ki, müasir Azərbaycan dilində “ağ” sifətinin kök söz yuvalarında 150-dən çox leksik vahid mövcuddur. “Ağ” adyektiv kök söz yuvasında məna bir neçə baxımdan təmsil olunmuşdur. Bu kök söz yuvasında leksik vahidlər tarixən müxtəlif mənalar ifadə etmişdir. Bu adyektiv kök söz yuvasında ifadə olunan semantika yeddi məna qrupu əsasında formalaşmışdır: yüksəklik məna qrupu, topluluq məna qrupu, yer məna qrupu, rəng məna qrupu, çəki məna qrupu, ağrı-acı-qorxu-peşmanlıq məna qrupu, hərəkət məna qrupu.

Türk xalqlarının ümumi qəhrəmanlıq eposu “Kitabi-Dədə Qorqud”da “ağ” “yüksək”, “ali”, “uca” mənasında işlənmişdir. Qədim oğuzlar sitayiş etdikləri büt və onqonlara müraciət edərkən, onların yüksəkliyini və qeyri-adiliyini göstərmək üçün “ağ” sözünü işlədirdilər. Türk mifologiyasında günəş və işıq tanrısı Ülgenə Ağ Ülgen deyilirdi. “Ağ” sifətinin “ali”, “yüksək” mənalarında işlənməsi haqqında M.Seyidovun fikirləri diqqətə layiqdir: *“Yakutların əski bir əfsanəsində deyilir ki, tanrı Ağ bir dağın zirvəsində oturub, Abaqa tatarlarının əfsanəsinə görə əfsanəvi Ulu Xaqan Ağ dənizin kənarındakı Ağ dağın ətəyində məskən salmış və bu dənizin müqəddəs suyundan içirmiş. Orta yüzilliklərin qaynaqlarından öyrənirik ki, Çingiz xanın şəxsi çadırının başına həmişə Ağ bayraq sancarlarmış. Bu da hakimin – Çingiz xanın fərqlənmə əlaməti idi. Ağ bayrağın Xaqanın çadırı başına dikəldilməsi, sözsüz ki, onun tanrıya məxsusluğunun, ululuğunun, yüksəkliyinin bəlgəsi olması ilə səsləşir¹¹. Qıpçaq xanının yaşadığı şəhər Ağ Orda (yəni hakimə məxsus orda) adlanırmış. Qaraqalpaq xalq dastanı “Qırx qız” da xanın qızı Qulaimin yaşadığı saray Ağ Yurt adlanırmış. Azərbaycan xanlarının da saraylarının üzərindən həmişə ağ bayraqlar asılırmış. Türk mifologiyasından və şifahi xalq*

---

¹¹ Seyidov, M. Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən/ M.Seyidov. - Bakı: Elm və təhsil, - 1989. - s.104

yaradıcılığından gətirilmiş misallar “ağ” sözünün semantik strukturunda gedən prosesləri müəyyən dərəcədə əks etdirir”¹².

Mürəkkəb semantik strukturun çoxsaxələliliyi zərb-məsəllərdə, atalar sözlərində, frazeoloji vahidlərdə əks olunmuşdur. “Ağ günə çıxmaq”, “ağ gün ağlamaq”, “ağ gün görməmək”, “ağ yol diləmək” və s. “Ağ” sözünün “yüksək”, “uca” sememi Azərbaycan dilinin Şəki dialektivində bu günə qədər qalır “Ağanın ağ yoluna çıxmaq”.

M.Seyidov yazır: “Dədə Qorqud” boylarında deyilənə görə igidə hörmət əlaməti olaraq “ağ” çadır tikirmişlər. “Dədə Qorqud”dakı Buğacın dəhşətli buğa ilə vuruşduğu Ağ meydan Bayandır xana məxsusdur. Ola bilsin ki, buğa onqon olduğu üçün bu meydanda onunla bağlı ayin keçirilirmiş. Buna görə də meydan ağ – yəni ilahiyyə məxsus adlanırmış¹³.

Beləliklə, faktlar sübut edir ki, dil sisteminin, adyektiv kök söz yuvalarının semantik strukturlarının təkamül tarixi xalqların ictimai təfəkkür və mədəniyyət tarixi ilə sıx surətdə bağlıdır.

“Verbal kök söz yuvaları” adlanan **üçüncü paraqrafda** isə müxtəlif sistemli dillərdə feil köklərinin müqayisəli təhlili aparılır və belə bir nəticəyə gəlinir ki, bu dillərdə feillər fərqli tarixi-semantik inkişaf yolu keçmişdir. Dünya dilçiliyində də feil köklərinin mövzusu daim mübahisəli problemlərdən olmuşdur. Hind-Avropa dilçiliyində F.Bopp, Y.Quyum, A.Şleyxer, A.Meye, E.Benvenist, Y.Kuriloviç, L.Q.Qertsenberq, rus dilçiliyində E.A.Makayev, O.N.Trubacev, V.V.Vinoqradov, V.N.Toporov, V.V.İvanov, N.D.Andreyev, İ.M.Tronski, sami dilçiliyində S.S.Mayzel kök sözlərin təkamülü barədə maraqlı fikirlər söyləmişlər.

Azərbaycan dilində verbal (feili) kök söz yuvalarının və onların nüvə əsası olan feillərin ana kökünü bərpa etmək olduqca çətinidir. Yalnız əlimizdə olan abidələr yeganə mənbədir. Görkəmli dilçilərimiz H.Mirzəyev, V.Aslanov, B.Xəlilov və başqaları verbal kök söz yuvalarını dərinləndirən araşdırmış və bir sıra maraqlı nəticələr əldə etmişlər.

---

¹² Seyidov, M. Azərbaycan xalqının soykökünü düşünərkən/ M.Seyidov. - Bakı: Elm və təhsil, - 1989. - s.106

¹³ Yəni orada, - s.110

Müasir rus dilində kök söz yuvalarının semantik-funksional və struktur təkamülünün nəzəri problemlərindən bəhs edərəkən verbal zonanı xüsusi qeyd etmək lazımdır. Məsələn, “*бросать*” (*atmaq*) feilinin zəngin kök söz yuvası vardır: “*бросать*” (*atmaq*), “*бросаться*” (*atılmaq, tullanmaq, üstünə getmək, hücum etmək, vurmaq*), “*бросить*” (*atmaq, tullanmaq*), “*брось*” (*əl çək*), “*бросится*” (*çığırtmaq, hücum etmək*), “*броский*” (*nəzəri cəlb edən, açıq-saçıq, kəskin parlaq (rəng)*), “*броском*” (*bir atışda, ataraq, tullanmaq*), “*бросовый*” (*dəyərsiz, yaramaz, pis*), “*бросок*” (*atış, atım*), “*брошенный*” (*atılmış, tullanmış, tərk edilmiş, özbaşına buraxılmış*). Müasir rus dilində “*бросать*” feili çoxmənəli olduğu üçün onun hər bir sememi özünəməxsus paradıqlar yaradır.

Dissertasiyanın son fəslı “**Türkmənşəli qrammatik formaların rus dilində yaratdığı söz yuvalarının leksik-semantik və qrammatik təsnifatı**” adlanır. Bu fəsildə rus və türk dilləri arasındakı cox qədim tarixə malik əlaqələrdən bəhs olunur. Qədim dövrlərdən türk və slavyan xalqlarının qonşu ərazilərdə yerləşməsi, ticarət əlaqələri bu xalqların nümayəndələrini bir-birinin dilini öyrənməyə vadar edirdi. Bu artıq həyati məcburiyyətə çevrilmişdi. Rus knyazlarının Qızıl Ordaya gediş-gəlişləri ilk tərcüməçilərin meydana gəlməsinə səbəb olurdu. Bu dillər arasındakı münasibətlər Kazan, Həştərxan və Kırım xanlıqlarının Rusiya imperiyasına birləşdiyindən sonra daha da gücləndi.

“**Rus dilində türkmənşəli köklərin yaratdığı kök söz yuvalarında şəxs, əşyəvilik, əlamət və hərəkət anlayışlı komponentlər**” adlanan birinci paraqrafda slavyan dillərinin leksikasının zənginləşməsində türk dillərinin böyük rolu olduğu göstərilir. Slavyan dilləri leksikasının tədqiqatçıları bu dillərdə qədim yunan və latın sözlərinin, habelə ugrofin, monqol, türk, iran və qərbi Avropa leksemlərinin mövcudluğunu qeyd edirdilər. Türkoloq alimlərin fikrincə, əsl türk mənşəli sözlər türkizm hesab olunurdu. Bundan əlavə, sözdə ahəng qanununun mövcudluğu da əsas şərtlərdən biri idi. N.K.Dmitriyev mənşəyindən asılı olmayaraq türk dillərindən slavyan dillərinə keçən bütün sözləri türkizm hesab edirdi. V.Arakinin fikrincə, əvvəlki tarixindən asılı olmayaraq, slavyan dillərinə türk dilləri vasitəsilə keçən sözlər türkizm hesab

olunur¹⁴. Beləliklə, monqol, iran, ərəb və başqa dillərdən keçmiş din, hüquq, məişət mövzusunda aid olan sözlər tədqiqatçılar tərəfindən türkizm kimi qəbul olunurdu.

Müasir rus dilində öz kök yuvalarını yaradan *каган* (*xaqan*), *бояр* (*bəyər*), *бисер* (*inci*) və s. sözlər türkmənşəlidir. “*Боярин*” sözünü bəzi alimlərin slavyan mənşəli hesab etməsi isə tamamilə səhvdir. “*Бəy*” + “*ər*” qrammatik formalarının birləşməsindən yaranan bu leksem, əlbəttə, qədim türk sözüdür. Bu sözə XII əsrə aid qədim rus yazılı abidəsi «Златострой» salnaməsində, qədim slavyan, serb, sloven, xorvat dillərində rast gəlmək olar. Rusiyanın bütün vilayətlərində bu söz “*ağa*”, “*bəy*”, “*varlı*”, “*mülkədar*” mənalarında işlənmişdir¹⁵. Bu **türkizm** qərbi slavyan dillərinə keçməmişdir. Bir çox türkizmlər qədim rus dilində lokal xarakter daşıyır. XIX əsr rus dilində bu sözün yaratdığı kök söz yuvası XX əsr rus ədəbi dilində müşahidə olunandan daha çox komponentlidir: *боярин*, *боярыня*, *бояры*, *бояринушка*, *бояринька*, *боярченок*, *боярок*, *боярка*, *боярич*, *боярышня*, *бояринов*, *боярынин*, *боярский*, *бояроватый*, *боярство*, *боярствовать*, *боярничать*, *боярить*, *бояриться*, *боярыщина*, *боярышник*, *боярышница*. Müasir rus dilində “*бояр*” sözünün kök söz yuvasına 6 söz, XIX əsr rus dilində isə 22 leksem daxildir.

“*Al*” sifəti əsasında yaranmış kök söz yuvasını nəzərdən keçirək: *альный*, *алеет*, *алеться*. XIX əsrdə bu sözün daha zəngin kök söz yuvası olmuşdur: *альный*, *аловатый*, *алость*, *аловатость*, *алеть*, *алоголубой*, *алозолотой*, *алоцекий*, *алолицый*, *алосиний*, *алокровный*.

Bu kök söz “*açıq qırmızı*”, “*al*” yəni rəng bildirən anlamında türk dillərindən rus dilinə keçmişdir. Bu sifət türkmənşəli “*al*” sözünə rus dilinə məxsus sifət bildirən “*ый*” şəkilçisinin əlavə edilməsi ilə düzəlmişdir. Rus dilində “*альный*” sifəti *mürəkkəb sözlərin tərkibində də işlənir*: *алоголубой*, *голубоальный*, *алосиний*,

---

¹⁴ Аракин, В.Д. Тюркские элементы в памятниках русского языка монгольского периода / В.Д.Аракин. – Москва: Наука, – 1974, – с. 91.

¹⁵ Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. - Т.1-4. – Москва: Русский язык, – 1981, – с. 31.

синеальный, алозолотой, алокровный. Müasir rus dilində “*алый*” sifətinin kök söz yuvasına 3, XIX əsr rus dilində isə 11 leksem daxildir.

Tədqiqatın üçüncü fəslinin “**Türkmənşəli köklərin yaratdığı kök söz yuvalarına daxil olan komponentlər rus dilinin onomastik sistemində**” adlanan **ikinci paraqrafda** rus dilində çox işlənən türk mənşəli onomastik vahidlərdən, onların semantik funksional xüsusiyyətlərindən bəhs edilir.

Məsələn, “*Aksu*” termini türkdilli xalqların yaşadığı ərəzilərin hidronimlərində də geniş yayılmışdır. M.F.Rozen “Qərbi Sibirin coğrafi terminlər lüğəti”ndə “*ağ*” sözünü üç mənada işlədir. Birinci mənada mənbəyini buzluqlardan götürən ağappaq, şəffaf sular; ikinci mənada daimi axarı olan sular, üçüncü mənada isə gur axan, yayda qurumayan çaylara deyilir. Qərbi Sibir toponimlərində *Akkaya*, *akkoba*, *Ak xorum* (*qurum*, *dağ*) ifadələrinə çox rast gəlinir. Aktubinsk şəhərinin adı “*Ak tuba*” ifadəsindən yaranmışdır. V.A.Nikonov “Qısa toponimlər lüğəti”ndə “*ağ tuba*” ifadəsindəki “*tuba*” sözünü “*təpə*” kimi izah edir. Bu ifadənin tərkibindəki “*ağ*” formantı “*yüksək*”, “*uca*” mənələrindədir. Beləliklə, rus onomastikasında, xüsusilə də, toponimlərin tərkibində “*ak*” sözünün kök söz yuvasına daxil olan komponentlər mövcuddur: “*Ak tay*”, “*Ak yar*”, “*Aksu*”, “*Ak kobu*”, “*Ak tube*” və s.

N.Kononov “Türk coğrafi terminologiyasında “*ağ*” və “*qara*” sözlərinin semantikasi haqqında” məqaləsində “*qara*” sifətinin türk dillərində çoxmənalı olduğunu qeyd edir.

E.Koybayevin “Qazaxıstan toponimlərinin qısa, izahlı lüğətində” “*kara*” sözünün fərqli mənaları göstərilir.

“*Qara*” sözünə Orxon–Yenisey abidələrində, Mahmud Kaşqarlının “Kitabi lüğət – it türk” əsərində, qədim əlyazmalarda və türk klassik şeirində rast gəlinir. Qədim türk dilində “*qara*” sözünün metaforik və metanomik mənaları da olmuşdur:

1. *Qara* – *qaranlıq, işıqdan məhrum olmuş, qaranlığa qərq olmuş*. “*Qara*” sözü bəzən substantivləşərək isim mənasında işlənmişdir.

2. *Qara* – *bədbəxt taleli, dərdli, qəmli, ağır, yorucu*.

3. *Qara* – *pis, iyrənc, alçaq*.

4. *Qara – adi, gündəlik ehtiyaclar üçün lazım olan, sadə, aşağı səviyyəli, aşağı keyfiyyətli.*

5. *Qara – çirk, zibil.*

6. *Qara – mürəkkəb.*

Qədim türk dilində “qara” sözü substantivləşərək “kütlə”, “xalq”, “camaat”, “xalq kütləsi”, “sadə adamlar” mənalarında işlənmişdir. Burada semantik kontaminasiya – semantik funksiyaların çarpazlaşması hadisəsi ilə qarşılaşırıq. “Qara” sözünün bu mənasına Orxon – Yenisey abidələrində də rast gəlmək olur.

Tədqiqatlardan belə nəticəyə gəlmək olur ki, “qara” sözünün arxaik məna çalarları dilin lüğət tərkibinin başqa yaruslarından fərqli olaraq toponimik layda daha çox saxlanılmışdır. Kartalı – Rusiya Federasiyasının Çelyabinsk vilayətinin Karatalı – Ayat çayı üzərində yerləşən şəhər. “Kara” sözü rəng mənasında işlənmişdir. Karaçaykul – Rusiya Federasiyasının Çelyabinsk vilayətində göl adıdır. Başqırd və tatar dillərində karaçay – şam ağacı deməkdir. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, həmin hidronim “şamlıq gölü” mənasındadır; Karatay, Karataş – Başqırdıstanda dağ adlanır. Bu omonimlərdə “böyük”, “nəhəng” mənalarında işlənmişdir; Karatıbs – Rusiya Federasiyasının Çelyabinsk vilayətində göl. Qədim türk abidələrində “təbir”, “təriz” şor ərazi deməkdir. Bu gölün suyu həqiqətən çox şordur; Karabaş – Rusiya Federasiyasının Çelyabinsk vilayətinin şimalında şəhər adıdır; Karabaşka – Çelyabinsk vilayətində çay adıdır; Karabaş – Tatarıstanın Boqulma rayonunda qəsəbə; Karamaskalı – Başqırdıstanda kənd adı və s.

Rus onomastikasına daxil olan “kara” sözü antropomik vahidlərin tərkibində də işlənir. Məşhur rus yazıçısı və tarixçisi Nikolay Karamzinin soyadı da türk mənşəlidir. Bu soyadı Kara Mirzə – Qara Mirzə komponentlərindən ibarət olub, rus dilinə Krım-tatar dilindən keçmişdir. Qara – türk mənşəli Mirzə isə ərəb mənşəli amir (knyaz) və fars mənşəli zadə (oğul) sözlərinin birləşməsindən ibarətdir. Bu soyadın tərkibinə daxil olan “kara” – “qara” sözü türk dillərində ən çox işlənən leksik vahidlərdən biridir.

Rus antropomimlərindən sayılan digər bir zadəgan soyadı Karaçarovdur. Bu soyad “qara dzar” – “qara yar” – “qara yer”

toponimləri əsasında yaranmışdır¹⁶. Rus dilində struktur tərkibində “qara” – “kara” sözü olan soyadlarından Карамазов və Караулов onomastik vahidlərini göstərmək olar. Karamazov soyadı “kara” – “qara” və мазать (yaşmaq) sözlərindən, yəni türk və rus leksemlərinin birləşməsindən yaranmışdır. Караулов soyadı isə rus dilinə türk dillərindən keçmiş “караул” – “qarovul” formalarına “-ов” şəkilçisi əlavə edilməklə yaranmışdır.

“Türkmənşəli köklərin yaratdığı kök söz yuvalarına daxil olan komponentlər rus dilinin frazeoloji vahidlərinin tərkibində” adlanan son paragrafda türkmənşəli sözlərin yaratdığı kök söz yuvalarına daxil olan komponentlərin rus dilində yaratdığı frazeoloji birləşmələr tədqiqata cəlb edilmişdir. Müxtəlif sistemli dillərin frazeoloji birləşmələrinin qarşılıqlı müqayisəsi xalqların təfəkküründə olan ümumi və səciyyəvi cəhətləri görməyə imkan verir. Bu isə gündən-günə inkişaf edən qloballaşma şəraitində çox aktualdır. Rus dilində minlərlə türkmənşəli söz mövcuddur. Bu sözlər müasir və qədim rus dilinin lüğət tərkibində, “Слова о полку Игореве”, “Задонщина”, “Домострой” və s. ədəbi abidələrdə, salnamələrdə qorunub saxlanılır. Bu sözlər rus dilində nəinki müstəqil olaraq işlənmiş, hətta öz kök söz yuvalarını və frazeoloji vahidlərini yaratmışlar. Müxtəlif sistemli dillərin semantik sistemlərində xüsusi statusa malik işarələr frazeoloji vahidlərdir. Atalar sözünü frazeoloji vahid hesab edərkən biz onu həm də dil vahidi adlandırırıq. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, hər bir dil vahidi Ferdinand de Sössürün sintaqmatik adlandırdığı mühüm əlaqələrlə əhatə olunmuşdur. Beləliklə, dil vahidi valentliyinin reallığı konkret əlaqələr sistemində frazeoloji və ya digər vahid kimi sadəcə mövcud ola bilməz. Frazeoloji ifadələrin, xüsusən atalar sözlərinin xalq təcrübəsinin ifadəsi kimi bu əlaqələrə ehtiyacı yoxdur. Atalar sözləri tamdır, mükəmməldir, bütövdür və müstəqildir. Türkmənşəli sözlərin rus dilində yaratdığı kök söz yuvaları və onların komponentləri əsasında düzəlmiş frazeoloji paradigmlər tam və müstəqil olaraq işlənir.

---

¹⁶ Baskakov, N.A. Türk mənşəli rus familiyaları / N.A. Baskakov. – Bakı: Yazıçı, – 1992, s.37.

Türkmənşəli sözlərin yaratdığı kök söz yuvalarına daxil olan komponentlər rus dilində frazeoloji birləşmələr yaradır ki, onlar yalnız sərbəst mənalarda deyil, frazeoloji bağlı mənalarda da sabit birləşmələrin tərkibində işlənir. Məsələn, Rus dilinə türk dillərindən (tatar dilindən) keçmiş “алтын” (*altun – qızıl*) sözü əsasında bu dildə frazeoloji vahidlər və kök söz yuvası yaranır.

Алтын – алтынник – алтынница (qızıl pul) – алтынщик – алтынщица (xəsis), алтынничать (xəsislik etmək).

Kök söz yuvasına daxil olan leksemlər əsasında frazeoloji vahidlər də yaranır: “У него каждая копейка алтынным гвоздем прибита”; “Он с алтынным под полтину подезжает” - Bu frazeoloji vahidlər çox xəsis adam haqqında işlədilir. “По – латыни два алтына, а по русски шесть копеек” (Fərasətsiz, bacarıqsız insan haqqında deyilir).

“Башка” – (*баш*) – голова. Rus dilinə tatar dilindən keçmişdir. Rus dilində kök söz yuvası: башка, башечная, башковая, башковатый, башла, башлава, башловка, башлык. Frazeoloji vahidlər: “Башка у него с пивной котел”; “Экая глупая, упрямая башка”; “Башка чиста, так и мошна пуста”.

“Башмак” – başmaq, ayaqqabı növü. Rus dilində kök söz yuvası: башмак, башмачник, башмачничать, башмачничанье, башмачников, башмачничый, башмачный. Frazeoloji vahidlər: “На голую (босую) ногу всякий башмак впору”; “По ней барынин башмачок гулял”; “У него нос башмаком”; “Жена не башмак, с ноги не съмешь, да не кинешь”.

“Сарай” – “Сарай” – sözü rus dilinə tatar dilindən keçmişdir. Bu söz slavyan dillərindən ukrayna dilində də işlənir. Lakin türk dillərindən fərqli olaraq bu leksemin semantikasını daralmış, “böyük”, “dəbdəbəli” bina mənasında deyil, “tövlə”, “çox bəsit bir tikili” mənasında işlənmişdir. Rus dilində kök söz yuvası: сарай – сарайный – сарайник – сарайщик. Rus dilində frazeoloji ifadələr:

“закроет – темно в сарае”; *“Подвешивают в сарае на ночь гребень, жених ночью чешется и его узнают по молти оставшихся волос”*¹⁷.

“Карман” – cib. Bu söz qədim rus dilinə tatar dilindən keçmişdir. Rus alimləri İ.İ.Sreznevski, A.Poppe, N.K.Sokolova, S.N.Borisova, R.Y.Çernix qeyd edirlər ki, bu söz rus yazılı abidələrində XVII əsrdən işlənməyə başlamışdır. Rus dilində kök söz yuvası: *карман – карманный – карманник – карманищик – карманнишать – карманец – карманищка – карманище.* *Frazeoloji birləşmələr:* *“Густо в кармане”;* *“набить карман”;* *“Считай деньги в своем кармане”;* *“не надейся Роман на чужой карман”;* *“Люби Ивана, а береги кармана”* və s.

Slavyan dillərinin, o cümlədən rus dilinin leksik fondunun zənginləşməsində turkizmlərin rolu böyükdür. Butun dünya alimlərinin, tarixçilərin, dilçilərin, arxeoloqların, etnoqrafların slavyanlarla, xüsusən ruslarla qonşu olan xalqları türkdilli hesab etmələrinə baxmayaraq, bəzi panslavyanistlər və paniranistlər onları ancaq irandilli saymışlar.

“Nəticə”də dissertasiyanın ayrı-ayrı fəsilərində irəli sürülən fikir və mülahizələr ümumiləşdirilmişdir:

1. Kök söz yuvalarının tədqiqat tarixi bir daha sübut edir ki, artıq struktur paradigmlər koqnitiv yanaşma ilə, antroposentrik nəzəriyyə ilə əvəz olunur. Bu zaman kök söz yuvaları kompleks vahidlər, konseptlər kimi tədqiq olunur; koqnitiv dilçilik və diskurs anlayışları ilə əlaqələndirilir.
2. Kök söz yuvalarının vahidləri arasında söz yaradıcılığı prosesi həm ardıcıl, həm də birgə formada gedir. Bu zaman bir sözyaradıcı kökdən və ya əsasdan bir neçə düzəltmə söz yaranır. Söz yaradıcılığı prosesinin eyni pilləsində eyni əsas və ya kökdən yaranmış bu iyerarxik strukturları sözyaradıcı paradigmlər adlandırmaq olar.

---

¹⁷Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И Даль. – Т.1-4. – Москва: Русский язык, – 1981. – с.99.

3. Sözyaradıcı paradigın kök söz yuvaları nəzəriyyəsində nisbətən yeni anlayışdır. Sözyaradıcı paradigmlər əsas üzv – sözyaradıcı baza və dəyişkən üzv – derivation affikslər kimi komponentlərə malikdir. Türk dillərində kök söz yuvaları fərqli olur. Bir semantik qrupa daxil olan kök söz yuvalarının müqayisəli təhlili sübut edir ki, onlar arasındakı derivation mənalar oxşardır və bu oxşarlıq eyni affikslərlə yaranan düzəltmə sözlərin semantikasi ilə səciyyələnir.
4. Kök söz yuvalarının vahidlərinin derivation mənaları və onların ifadə vasitələri arasında mövcud olan assimetriya bu yuvaları morfoloji paradigmlərdən fərqləndirir. Morfoloji paradigmlər hər hansı qrammatik mənanı ifadə edən ifadə vasitələrinin eyniliyi və ya oxşarlığı ilə səciyyələnir.
5. Türk dillərində kök söz yuvalarının əsasını təşkil edən köklər öz bölünməzliyi, müstəqilliyi, aydınlığı və şəffaflığı ilə seçilir. Türk dillərində yuvalara daxil olan köklərin variativ təkamül formaları çoxşaxəlidir, onlar həm fonoloji, həm də morfoloji faktorlar əsasında izah oluna bilər. Bu fonoloji və morfoloji faktorlar həm bütün türk dillərinin ümumi inkişaf qanunauyğunluqları ilə, həm də hər bir türk dilinin fərdi xüsusiyyətləri ilə izah oluna bilər.
6. Rus dilində kök söz yuvası ümumi kateqorial səviyyədə paradigmal söz yaradıcılığıdır. Bu söz yaradıcılığı nitq hissələri arasındakı qanuni qarşılıqlı münasibətləri təcəssüm etdirir. Rus dilində kök söz yuvası müxtəlif nitq hissələrinə aid sözlərin arasındakı münasibətləri sistem münasibətlərinin vahid bir qovşağında birləşdirir.
7. Rus dilində kök söz yuvalarının əsasını təşkil edən söz yaradıcılığına dilin daxili təkamül qanunlarının xüsusi təsiri vardır. Yeni sözlərin yaranması dildə artıq mövcud olan modellər və söz yaradıcı formalar əsasında yaranır. Bu zaman yeni əsaslar və affikslərin formalaşması ilə söz yaradıcılığı sistemi inkişaf edir və təkmilləşir. Yeni yaranmış sözlər rus dilinin qrammatik kateqoriyalarına və bu kateqoriyaların özəl xüsusiyyətlərinə malik olur.

8. Azərbaycan dilindəki bir çox kök söz yuvalarının dəyişmədən qədim türk dilində də müşahidə olduğunu görürük. –lıq, -lik, -luq, -lük affiksləri ilə düzələn sözlərin daxil olduğu söz yuvaları həm qədim türk dilində, həm də Azərbaycan dilində mövcuddur. Kök söz yuvasında eyni bir söz yuvarının bir komponentinə nisbətən motivasiya edən, digər komponentinə nisbətən isə motivasiya olunan kimi səciyyələne bilər.
9. Söz və şəkilçilərin rekonstruksiyasında onların derivatları müqayisə olunur və bütöv paradigmada iştirak edən allomorfların içərisindən yuva üsulu ilə ümumi variant seçilir. Yuva üsulu morfem arxetipini müəyyənləşdirmək baxımından əlverişli etap olduğu kimi fonem sistemindəki proformaların bərpası üçün də gərəkli vasitədir.
10. Türk dillərində adyektiv kök söz yuvalarının tədqiqi sübut edir ki, müxtəlif sinxron kəsiklərdə derivativ əlaqələrin istiqaməti fərqli olsa da, ümumi motivasiya münasibətlərinin mövcudluğuna heç bir şübhə yoxdur. Dil sisteminin substantiv, adyektiv və verbal kök söz yuvalarının semantik strukturlarının təkamül tarixi xalqların ictimai təfəkkür və mədəniyyət tarixi ilə sıx surətdə bağlıdır.
11. Türk dillərindəki birhecalı feil köklərində amorfluq, ikihecalı feil köklərində analitiklik və sintetiklik, üçhecalı feil köklərində isə sintetiklik (aqlütinativlik) mərhələsinin əlamətləri qorunub saxlanılmışdır. Rus dilində çoxmənalı feil köklərinin mürəkkəb semantik strukturunun hər bir komponenti, hər bir sememi özünə məxsus kök söz yuvaları yaradır.
12. Türkmənşəli sözlərin yaratdığı kök söz yuvaları rus dilinin leksik fondunun müəyyən hissəsini təşkil edir. Bu kök söz yuvalarının komponentləri rus dilinin qrammatik, semantik və funksional qanunlarına tabe olur və bu dili zənginləşdirir. Türkmənşəli sözlərin bəzi arxaikləşmiş semantik çalarları Rusiya toponimlərinin tərkibində saxlanılmışdır.

Dissertasiya işinin əsas müddələri çap olunmuş aşağıdakı əsərlərdə öz əksini tapmışdır:

1. Söz yaradıcılığı və derivasiya məsələləri // – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2017. №4, – s.84-88.

2. Azərbaycan və digər türk dillərində köksöz yuvalarının semantik-funksional və struktur təkamülünə dair // – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2017. №7, – s.198-207.

3. Köksöz yuvalarının semantik-funksional və struktur inkişafının tədqiqi tarixinə dair // – Bakı: Dil və Ədəbiyyat Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, (BDU), – 2017. №2 (102), – s.50-52

4. Köksöz yuvaları və verbal zona // – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2017. №9, – s.122-127.

5. Türk və slavyan dillərində kök söz yuvalarının semantik-funksional və struktur inkişafı // – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2017. №17, – s.201-207.

6. Эволюционные проблемы семантики древнетюркских прилагательных словообразовательных гнездах // Варшава: Язык и культура, – Выпуск 21. – 2018. Том I (190), – с.81-91.

7. The concepts in the semantic structure of the components including in the root word slots of turkish origin adjectives // – Bulgaria, SGEM, Science and Society, – 2018. Issue 3.6, – с.586-589.

8. Köksöz yuvaları və konsept // – Bakı: AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tədqiqlər, – 2018. №4, – s.70-76.

9. Türkmənşəli köklərin yaratdığı sözlər rus dilinin onomastik sistemində // – Bakı: AMEA, Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tədqiqlər, – 2019. №1, – s.25-31.

10. Kök söz yuvalarında semantik və qrammatik-funksional təkamülün sözyaradıcılığı və derivativ motivasiya ilə əlaqəsi // – Bakı: Filologiya məsələləri, – 2019. №4, – s.201-207.

11. Müxtəlif sistemli dillərdə adyektiv kök söz yuvalarının təkamül prosesi // Bakı: Hazar university, International EUROASIA Congress on Scientific Researches and Recent Trends-V, – 2019. Vol.3, – s.376-381.

12. Turkish origin words in the Russian language // Elmlərarası İnteqrasiya: Linqvodidaktik, Linqvokulturoloji və Psixolinqvistik Aspektlər. Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları, – Sumqayıt: – 2019, – s.508-510

13. Kök söz yuvaları və substansiv zona // Beynəlxalq Elm və Təhsildə İnnovativ Texnologiyalar Simpoziumu, Simpoziumun materialları, ADPU, – Bakı: 24-25 May 2021, – s.275-281.

14. Türkmənşəli morfemlər rus toponimlərinin tərkibində// 5-ci Beynəlxalq Elm və Təhsildə İnnovativ Texnologiyalar Konfransı, Konfrans materialları, ADPU,- Şamaxı, May 24-25, 2022,- s.113-115

15. Feil köklərinin inkişafı //”Linqvistika problemləri” Beynəlxalq elmi jurnal, ADPU, - Bakı: - 2022 - № 4, – s.198-207.

16. Türk mənşəli rus leksemləri // AMEA Əlyazmalar İnstitutu, “Filologiya məsələləri”,- Bakı: - 2022 - № 12, – s.144-152.

17. Rus dilçiliyində kök söz yuvalarının tədqiqi // AMEA Əlyazmalar İnstitutu, “Filologiya məsələləri”,- Bakı: - 2023 - № 7, – s.31-38.

18. Kök söz yuvalarının Avropa dilçiləri tərəfindən tədqiqi // AMEA Əlyazmalar İnstitutu, “Filologiya məsələləri”,- Bakı: - 2023 - № 11, – s.428-434.

19. The study of root word slots in Russian linguistics from a synchronic point of view // 5-ci Uluslararası Marmara Bilimsel Araşdırmalar və İnovasiyon Konqresi, Konfrans materialları, - İstanbul:- 17-18 Haziran, 2023 - s.67-69.

20. Türk dillərində adyektiv kök söz yuvaları // Respublika Konfransı, Konfrans materialları, ADPU,- Şamaxı, May 31, 2024.

Dissertasiyanın müdafiəsi 10 Sentyabr 2024-cü il tarixində saat 11:00-da

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.06 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Bakı, AZ 1143, H.Cavid prospekti 115, V mərtəbə, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 24 İyun 2024-cü il tarixdə zəruri ünvanlara göndərilmişdir

Çapa imzalanıb:06.06.2024

Kağız formatı:60x84 ¹⁶/₁

Həcm: 41 469

Tiraj: 100